

Ursäkt för samarbete med nazisterna

Mark A Kellner/ANN/Missionären

Vid 60-årsdagen av andra världskrigets slut publicerade Adventistsamfundets ledare i Tyskland och Österrike en deklARATION där de ”djupt ångrar” all inblandning i och stöd till nazisternas krigsaktiviteter. Samfundet i dessa länder ”bekänner uppriktigt” misstaget att de inte ”följt vår Herre Jesus” när man inte gav skydd till judar och andra under förintelsen. Över 6 miljoner judar utrotades i nazistförföljelser under en period av 12 år, mellan 1933 och 1945.

Deklarationen publicerades i maj 2005 i ett nummer av ”AdventEcho”, en tyskspråkig samfundstidning och i andra tyska tidningar, berättar pastor Günter Machel, ledare för Adventistsamfundet i södra Tyskland och en av de tre som undertecknat den.

En kopia av deklARATIONEN har överlämnats till Yad Vashem, hågkomstmyndigheten för förintelsens martyrer och hjältar i Israel, tillägger dr Rolf Pöhler, tidigare ledare för Adventistsamfundet i norra Tyskland och nu dess teologiska rådgivare, som var med och skrev deklARATIONEN.

”Vi ångrar djupt att den nationalsocialistiska diktaturens ansikte inte upptäcktes i tid och tydligt nog och att nazistideologins ogudaktiga natur inte tydligt identifierades”, lyder några rader i deklARATIONEN. Samfundet säger att det också ångrar att det ”i några av våra publikationer... finns artiklar som glorifierar Adolf Hitler och vidhåller den antisemitiska ideologin på ett sätt som är otroligt ur vår tids perspektiv.”

Samfundsledarna uttrycker också ånger över att ”våra folk blev involverade i den rasistisk fanatism som kom att förstöra livet och friheten för 6 miljoner judar och minoriteter över hela Europa”, och ”att många sjundedagsadventister inte delade sina judiska medborgares nöd och lidande.”

Den främsta ångern i deklARATIONEN handlar om att tyska och österrikiska Adventkyrkor ”uteslöt, skilde sig från och lämnade församlingsmedlemmar som var av... judisk börd åt sig själva så att de kom att transporteras till fängelser, exil och död.”

Under trycket av rasistiska förordningar uteslöt en del Adventkyrkor medlemmar av judisk börd. En av dessa, Max-Israel Munk, blev förd till två koncentrationsläger av nazisterna men överlevde. Efter kriget återvände han till sin församling. Han sa att han inte ville föra någon talan mot sin församling för det sätt som de hade behandlat honom, enligt dr Daniel Heinz, samfundsarkivarie vid Friedensaus universitet som studerat adventistaktiviteter under den nationalsocialistiska eran.

Tillsammans med pastor Machel undertecknades uttalandet av pastor Klaus-Jurgen van Treeck, ledare för Adventistsamfundet i norra Tyskland och Herbert Brugger, ledare för Adventistsamfundet i Österrike.

Pöhler och Johannes Hartlapp, kyrkohistoriker vid Friedensaus, skissade det förslag som ligger till grund för deklARATIONEN. Adventistsamfundet i Tyskland och Österrike beslutade sig för att godkänna texten, sa Pöhler.

I deklARATIONEN understryker de tre att ”Lydnaden vi är skyldiga statens myndigheter får inte leda oss att ge upp bibliska övertygelser och värden.” De fortsätter med att endast Gud kan

döma tidigare generationers handlingar, men ”i vår tid vill vi stå upp för rätt och rättvisa för alla människor.”

I en telefonintervju berättar Brugger att ”våra medlemmar har verkligen uppskattat att detta dokument har publicerats.” Han menade att det är något som samfundets yngre medlemmar ”uppskattat väldigt mycket.”

När vi frågar om hur en kyrka som menar att sabbaten är en av hennes främsta läror kan försaka judiska sabbatsfirande under en tid av förföljelse, menar Brugger att det var politiska överväganden, inte teologiska, som ledde fram till strategin.

Under första världskriget hade en del medlemmar i det tyska Adventistsamfundet brutit sig ur därför att man motsatte sig all slags militärtjänst. Detta ledde senare till att nationalsocialisterna 1936 förbjöd den s k ”reformrörelsen” när de tog makten. Brugger menar att oro för att nazisterna skulle stänga också de vanliga Adventkyrkorna kan ha varit tung över ledarna vid denna tid.

”Jag tror att under dessa tider var ledarna för vårt samfund rädda att förlora kontrollen över samfundet och att samfundet skulle gå förlorat eftersom de politiska myndigheterna redan hade förväxlat oss med reformrörelsen”, förklarar han. ”Jag tror att våra ledare var rädda för att förlora vårt samfunds officiella erkännande, och att de därför kanske inte var så trogna vår övertygelse som de borde ha varit.”

Han tillägger: ”Det var mer politik än det var teologi, det är jag säker på.”

Adventistsamfundet i Tyskland blev dock förbjudet en kort period under nazisternas styre, noterar Pöhler. En snabb ändring på det gjorde att adventisterna pustade ut, men det ledde också till att man började samarbeta på ett osunt sätt med regeringen.

”Vi höll inte bara tyst utan vi publicerade också saker som vi aldrig skulle ha publicerat. Vi publicerade antisemitiska idéer som ur vårt perspektiv verkligen inte var nödvändiga”, berättar Pöhler. ”Vi gick många steg längre och publicerade saker som verkligen var antisemitiska. ... Vi ansträngde oss för att visa vår lojalitet med den tyska nazistregeringen.”

”Vi tvingades konfronteras med att ett felaktigt uttalande, ett felaktigt beslut av en person kunde föra en hel församling i koncentrationsläger”, beskriver Pöhler den tiden. ”Det var anledningen till att vi uteslöt judiska adventister från våra församlingar. Om en församling inte gjorde detta, skulle nazisterna ha stängt igen kyrkan, satt föreståndaren i fängelse och hela samfundet hade förbjudits.”

Medan andra europeiska adventister tog modiga mått och steg för att skydda judar, böjde sig en del i sin oro för familjen och församlingen. Det var svårt nog för en enskild att försöka hjälpa en jude, men att riskera livet på dem i församlingen la ytterligare sten på bördan. Denna försiktighet genomsyrade hela Adventistsamfundet i Tyskland.

”Vi bytte namn på sabbatsskolan till ’Bibelskolan’ – att använda det vedertagna begreppet var riskfyllt”, säger Pöhler. ”Vi riskerade att förväxlas med judarna. Genom att inte kalla det sabbatsskola tog du ställning – du distanserar dig lite från judarna.”

Dr Daniel Heinz, direktor för samfundets arkiv vid Fridensau, berättar att hans forskning i berättelser om adventister som hjälpte judar under kriget gjorde att han upptäckte även de som uppträtt mindre hedervärt.

”Samfundsledare anpassade och tog till och med över en del antisemitisk ideologi från nazisterna. I en del fall gjorde de mer än nödvändigt för att tillmötesgå myndigheterna. Detta är verkligen märkligt för oss”, säger Heinz.

Samtidigt, berättar han, ”Jag känner till många adventister, vanliga människor, som hjälpte judarna, men som aldrig talade om det.”

Motståndet mot nazisternas politik, liksom det kärleksfulla och modiga gensvaret hos många kristna, bland dem sjundedagsadventister, för att skydda livet på dem som drabbades av nazisternas förföljelser, har dokumenterats över hela Europa, i bl a Polen, Ungern, Holland och Danmark.

”Jag har funnit några riktigt imponerande berättelser om adventister som hjälpte judar i Tredje riket, som riskerade sina liv, och jag har funnit motsatsen”, säger Heinz. Bland andra församlingsmedlemmar tog en lettisk adventistfamilj in en judisk man, gömde honom under kriget och alla överlevde. Flyktingen blev sedan adventist och pastor efter att kriget tagit slut.

Enligt pastor Machel är ”sextio år efter andra världskriget sent – men vi såg det som en sista chans för en deklARATION.”

Det har funnits tidigare försök få till stånd en offentlig ursäkt, men dessa har i stort sett gått obemärkt förbi eller urvattnats av de samfundsledare som levt under nazitiden och som ville undvika att kyrkan ”dömde” de som haft ledarskapet före dem. Men redan 1988, på 50-årsdagen av ”Kristallnatten”, då nazisterna krossade fönstren för judiska affärsinnehavare och synagogor, kom Adventistsamfundet i Östtyskland med ett uttalande i sin lilla tidning. 1989, under hundraårsjubileet av Hamburgs Adventkyrka, hänvisade pastor Erwin Kilian, ledare för Adventistsamfundet i norra Tyskland, till den ”mörka perioden” i sitt anförande och bad för egen del om ursäkt. Ytterligare gjordes ett kort uttalande 1995, vid 50-årsdagen av krigsslutet.

Unga vuxna i samfundet reagerade positivt på uttalandets omsorgsfulla och ångerfulla uttryck. Två unga adventister i Berlin uttryckte sitt gillande av deklARATIONEN:

”Att odmjukt avslöja våra synder och felsteg är det viktigaste Gud vill att vi gör”, sa Sara Gehler, 25 år. ”Och även om 60 år redan har passerat, så tror jag att det var nödvändigt för oss som kyrka att ta ställning när det gäller andra världskriget.” Hon tillägger: ”Det är vår plikt att som kristna skydda och hjälpa dem som är svaga, hjälplösa och i behov.”

Julian Müller, 26, hakar på: ”Jag tror att det är vårt ansvar som kyrka att bekänna våra fel och inte gömma dem, särskilt när liv står på spel. ... Min förhoppning är det inte ska behöva ta 60 år innan vi får mod att be om ursäkt för fel och misstag som begåtts i vårt samfund sedan dess.”

”Gensvaret bland adventisterna i södra Tyskland, som innefattar städer som München och Nürnberg, där nationalsocialismen hade sina starka fästen, var mycket positivt”, berättar pastor Machel. ”En del hade verkligen väntat på att samfundsledningen skulle fatta detta beslut.”

Uttalandet togs också väl emot i många adventistkretsar internationellt. ”Jag har väntat länge på en text som denna”, sa pastor Richard Elofer, som leder samfundets arbete i Israel. ”Jag prisar Herren för att han rört vid våra syskons hjärtan i Tyskland och Österrike så att de kunnat skriva denna deklARATION.”

Dr John Graz, ledare för offentliga kontakter och religionsfrihet vid Adventistsamfundets generalkonferens tillade: ”För de som tror på Guds kärlek till alla människor, är motståndare till

all slags diskriminering p g a ras, religion eller kön, kommer denna deklaration som skrivits av en generation som inte själva är ansvariga för förintelsen och kriget, men som erkänner sina föräldrars ansvar, att stå som en positiv milstolpe och vara till stor uppmuntran.”

Mer om deklarationen finner du här (på tyska): www.advent-verlag.de/adventecho/neu/ae05-05.htm